

Національний університет "Острозька академія"
Українське Історичне Товариство

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

ВИПУСК 11

ОСТРОГ
2008

Алла Атаманенко
Острог

**ЖУРНАЛ «УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК» І СТВОРЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО ТОВАРИСТВА
(ДО 45-ЛІТТЯ УІТ)**

У статті висвітлено процес створення поза Україною Українського історичного товариства та фахового наукового журналу «Український історик». Події розглядаються на тлі загального розвитку української закордонної історіографії.

Ключові слова: Українське історичне товариство, «Український історик», українська історіографія.

In this article author elucidates the creation process of Ukrainian Historical Association and The Ukrainian Historian outside of Ukraine. Events under consideration are reviewed on the background of Ukrainian external historiography's total development.

Key words: *Ukrainian Historical Association, The Ukrainian Historian, Ukrainian historiography.*

У 1950-х роках ХХ ст. в еміграції діяли УВАН у США та в інших країнах, НТШ (в різних країнах), інші установи та товариства. Історики також були членами цих наукових установ, але все ж існувала потреба консолідації наукових сил у товаристві за фаховою ознакою, які могли б співпрацювати у фаховому історичному журналі. Це було викликано багатьма чинниками. По-перше, необхідністю створення опозиції висвітленню українського історичного процесу відповідно до російської схеми східноєвропейської історії, яка панувала в цей час в Україні та за кордоном у наукових дослідженнях і університетських лекційних курсах. По-друге, потребою спростування необгрунтованих занадто патріотичних тверджень при висвітленні різних аспектів української історії, які з'являлися внаслідок того, що, як писав О. Оглоблин у листі до Л. Винара в грудні 1955 р., «...тепер кожний... вважає себе за історика – на історичні теми пишуть не лише мовознавці, але й хіміки, біологи, навіть ветеринарі...»¹. По-третє, створенням в радянській Україні «Українського історичного журналу», значною мірою залежного від комуністичної ідеології, що спонукало до появи його незалежного «опонента». Од-

ним із важливих чинників була також потреба участі українських вчених в міжнародних історичних конгресах.

Еміграційні історики, як стверджував І. Лисяк-Рудницький, мали у порівнянні зі своїми радянськими колегами «дві велетенські переваги – свободу слова і пряий зв'язок з світом наукової думки Заходу»². Вони мали можливість публікувати свої праці в неукраїнських та різноманітних українських виданнях, але наявність власного історичного періодичного видання і професійного наукового товариства допомагало багатьом українським вченим відбутися професійно, тому що в умовах еміграційного життя утримання себе і родин, особливо для старшого покоління часто було пов'язане із діяльністю, далекою від науки.

З ініціативою по створенню україномовного історичного журналу та історичного товариства у 1956 р. виступив молодий дослідник Любомир Винар. 21 лютого 1956 р. в газеті «Свобода» з'явилася його стаття «До питання організації історичних дослідів», в якій було висвітлено думку про потребу створення журналу та товариства. Автор уважав, що «можна оформити професійне товариство українських істориків, яке заступало б інтереси своїх членів, інтереси української історії, як також історії Східної Європи»³ і журнал, навколо якого «...мав би змогу гуртуватися український науковий світ» і «це привело б до відродження завмираючих історичних дослідів»⁴.

Після конференції в будинку УВАН 3 червня 1956 р. відбулося засідання істориків, на якому були присутні Олександр Оглоблин, Микола Чубатий, Любомир Винар, Леонід Соневіцький і Павло Грицак. Обговорювали справу організації історичного товариства. Більшість присутніх позитивно висловилися щодо потреби його створення, але реальні кроки зроблені не були. За два роки, 16 серпня 1958 р. в газеті «Свобода» було опубліковано статтю Л. Винара «Криза організації історичних дослідів», в якій автор знову запропонував створити товариство істориків, але з різних причин товариство так і не було створено в той час. Можна припустити, що головним чинником була відсутність єдності між дослідниками⁵ та відсутність людини, яка б мала достатню мотивацію, щоб взяти на себе організаційний тягар.

У 1962 р. при Історичній Секції УВАН (голова О. Оглоблин) за ініціативою Івана Лисяка-Рудницького починають відбуватися щорічні конференції українських істориків та суспільствознавців і було створено Редакційно-Видавничу комісію Історичних Збірників

ків. Було заплановано видання історичних збірників, у 1962 р., за допомогою члена УВАН економіста В. Голубничого, розпочалася підготовка першого. Але у серпні 1964 р. Л. Биковський повідомляв про те, що видання збірника через внутрішні протиріччя, відсутність коштів та неусталений зміст ще є «музикою дальших днів»⁶. На жаль, жоден із збірників взагалі так і не був надрукований. В англomовних «Анналах» УВАН публікувалися різнофахові дослідження, що не знімало потребу історичного журналу. А-НТШ мало «Залиски», публікації яких були присвячені різним науковим проблемам. Молоді члени УВАН висунули також ідею видання англomовного наукового журналу, який відрізнявся б від «уванівських» «Анналів» змістом і періодичністю, але і цей проект не був реалізований.

У липні 1963 р. постало Українське генеалогічне і геральдичне товариство. До складу його управи увійшли: О. Оглоблин (голова), Л. Винар (заст. голови) та Р. Климкевич (генеральний секретар і скарбник). Його членами стали фахівці, які цікавилися проблемами генеалогії та геральдики, що визначало специфіку його діяльності. Не зважаючи, що на той час в еміграції знаходилися лише три провідних геральдика – Р. Климкевич, В. Сенютович-Бережний та М. Битинський, а також частина членів Товариства займалася генеалогічною проблематикою, більшість членів, власне, були аматорами. Свого фахового видання Товариство не мало, видаючи лише інформативний «Бюлетень» і планувало видати збірник.

Задум Л. Винара видавати історичний журнал підтримав його колега по Колорадському університету (м. Бодлер, США) історик світового рівня, засновник і багатолітній редактор міжнародного наукового видання «*Journal of Central European Affairs*» С. Гаррісон Томсон, який також вважав, що для поширення досліджень з історії України потрібний власний фаховий журнал⁷.

Для видання журналу важливо було знайти наукову установу, яка б стала «видавцем» і яка б забезпечувала його фінансування. Щоб знайти її, ініціатор видання українського наукового журналу для публікації історичних досліджень Л. Винар звертався з пропозиціями до представників інших наукових організацій, з якими співпрацював. В першу чергу він звертався до наукових інституцій, але ідею спочатку підтримали його колеги по «Зареву» – об'єднанню студентських академічних товариств національного солідаризму, яке було створено в Мюнхені 1949 р. з ініціативи Марка Антоновича. Любомир Винар в 1960-х рр. очолював Історичну комісію організації.

Ще в 1961 р. зарев'яни планували видати збірник, присвячений українській сучасній історіографії, що так і не вдалося зреалізувати, хоча до співпраці були запрошені такі відомі історики як О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, М. Ждан, Я. Пастернак, Б. Цюцюра та інші, вже було передбачено теми статей⁸, обговорювався зміст кожної з тих, що були одержані і структура збірника, яка в цілому мала б охоплювати всі періоди української історіографії. Підготовленням збірника займалися переважно Л. Винар та М. Антонович.

У різних комісіях «Зарева», в тому числі й Історичній, працювали молоді дослідники, які друкували свої праці на сторінках журналу «Розбудова держави» (1951 – 1958). В цій ситуації Л. Винар справедливо вважав, що історичний журнал повинен бути фірмований Історичною комісією або іншим «історичним тілом»⁹.

Перший випуск «Українського історика» вже готувався до друку, але продовжувалося активне обговорення питання його «фірмування». М. Антонович вів переговори з В. Міяковським щодо передачі друку «Українського історика» УВАН, які завершилися відмовою¹⁰. Але Л. Винар вирішив друкувати журнал, який у жовтні 1963 р. був поданий у «Самостійній Україні» як спеціальний окремий розділ. Тоді ж Л. Винар звернувся до редактора «Бюлетеню» та наукового секретаря УГГТ, в якому був заступником, Р. Климкевича, з пропозицією видавати журнал Історичною комісією «Зарева» спільно з УГГТ¹¹, але її не було прийнято. В червні 1964 р. Л. Винар повернувся до цього питання, пропонуючи також запровадити в «Українському історика» рубрику спеціальних історичних дисциплін¹². Можна припустити, що УГГТ, яке в цей час збирало матеріали для видання власного збірника (що міг би стати періодичним виданням подібно до видання «Рід та знамено»), не хотіло пов'язувати його долю з історичним журналом. Через кілька років, у 1968-му, коли проблема одержання фінансів на видання журналу все ще була актуальною, Л. Винар пропонував об'єднати зусилля УІТ з УВАН у США та НТШ в Європі¹³, але і з цієї пропозиції нічого не вийшло, бо інші установи все ще не були зацікавлені у виданні.

З початком листопада перше число історичного бюлетеня з'явилось окремо. Причина початку друку «Українського історика» первісно як складової частини, а пізніше – як окремого видання у мельниківському видавництві «Самостійної України» була пов'язана з відсутністю достатньої фінансової бази. Поява журналу переконала частину тих, хто сумнівався в доцільності його видання.

М. Антонович, одержавши пакунок з першим числом «Українського історика», писав Л. Винареві: «Журнал дуже гарний і Ви в мені розвіяли останні сумніви. Таке варто втримати і поширити»¹⁴. Але головний дорадник молодого редактора О. Оглоблін не був задоволений тим, що журнал вийшов як частина політичного видання і 11 грудня 1963 р. написав Л. Винареві: «До речі, вважаю, що надалі в «Самостійній Україні» можна друкувати окремі статті, але не цілий відділ під тотожною назвою й зокрема не хроніку з У[країнського] І[сторика] (очевидно, журнал має право додавати свою власну хроніку)*».

* Взагалі для добра справи було б краще, якби «Український Історик» був окремим виданням (хоч би й «Самостійної України»), а не прибудівка до чогось»¹⁵.

У відповіді на цей лист Л. Винар пояснив причини друку «Українського історика» в «Самостійній Україні»: «Найкраще, якщо б УІ появлявся *окремо* – але наразі це неможливо через фонди. І так я зайшов в борги etc. Я дав дозвіл С[амостійній] У[країні] переддрукувати матеріал з тим, що друк коштує значно менше»¹⁶. В особистій бесіді з автором проф. Л. Винар пояснював, що він друкував спочатку «Український історик» в «Самостійній Україні», тому що її головний редактор Михайло Панасюк відносно дешево брав за друк, а в умовах відсутності коштів це було дуже важливим. Тим, що «Український історик» виданий під фірмою «Зарева» в «Ukrainian-American Publishing & Printing Co. Inc.» на чолі з директором І. Петручком, яке видавало «Самостійну Україну», були незадоволені й інші колеги.

У лютому 1964 р. Л. Винар відвідав проф. О. Оглобліна в Лудлові, де обговорювали питання створення історичного товариства як установи, яка могла б «фірмувати» видання. Неодноразово це питання розглядалося і в листуванні вчених, яке велося у серпні – жовтні 1964 р. Л. Винар звертався до провідних українських вчених, які обмінювалися думками з ним і між собою¹⁷.

Керівництво організації «Зарево» підтримувало журнал, хоч не було впевнене у його успішному майбутньому і мало власну думку про створення товариства істориків. У червні 1964 р., дізнавшись про бажання Л. Винара створити історичне товариство, яке б стало видавцем «Українського історика», М. Антонович, який був противником створення «додаткових» наукових установ та організацій, обурено писав: «Я дуже радо Вас підтримаю, тому що ціную Ваш ідеалізм і охоту до праці, але і на самому початку я не вірив

у доцільність самого розпочинання такої відповідальної справи без належної підготовки [...]. Я не вірю в дальше дроблення нашого життя, і тому волів би, щоб цією справою зайнялося НТШ. Ви хочете творити спеціальне товариство істориків, отже, ще одну громаду. Базу Ви собі вибрали «Самостійну Україну», яка Вас може кожноразом підвести. За таких умов було напевно передчасно починати видавання «УІ». Тепер йому не можна дати впасти, але я не бачу жодної можливості на випуск більше ніж трьох чисел»¹⁸. В цьому ж листі М. Антонович пропонував розпочати переговори з НТШ (зокрема, з головою Історично-філософської секції В. Кубійовичем) щодо спільного видання історичного журналу. У листі від 29 грудня він, хоча вже й став членом Товариства, знову ж наголосив на потребі приєднання УІТ до більшої установи (тепер – УВАН). Головним аргументом було те, що і О. Оглоблін (президент УІТ) і Л. Винар (секретар) були членами УВАН¹⁹.

Трохи згодом представники «Зарева» почали вимагати від Л. Винара «брати до уваги рішення цієї організації», узгодити з Видавничою комісією склад редколегії, яка могла бути затверджена «навіть, якщо серед членів редколегії будуть нечлени Зарева»²⁰. Справедливо передбачаючи й побоюючись політизованого втручання в майбутньому у процес підготовки журналу, його засновник утвердився в тому, що саме історичне товариство могло стати офіційним видавцем. Так, Л. Винар писав М. Ждану: «...треба, на мою думку, заснувати Українське Історичне Т-во або Український Історичний Інститут, як приватну «нон профіт» [звільнену від податку, неприбуткову. – А.А.] організацію. Мають таке товариство американці, поляки і т.д. (без огляду на те, що існують їхні академії) – то чому ми не можемо створити таке т-во? Це було б тим більше виправдане – бо УВАН і НТШ взаємно ворогують (це не секрет), а в нас могли б співпрацювати одні і другі»²¹. Це товариство мало бути подібним до Американської Історичної Асоціації, інших наукових об'єднань, що діяли на теренах США. В листі до М. Антоновича Л. Винар пояснював: «Роздумуючи над долею і майбутнім УІ прийшов до висновку, що з рамені Редакційної Колегії і за ініціативою Історичної Комісії нам треба створити Українське Історичне Товариство, яке у своєму членстві включало б істориків і любителів історії – подібно як Американське Іст[оричне] Т[овариств]во. Це дало б нам ширшу видавничу базу і правдоподібно забезпечило б життя УІ»²².

В листах простежується справжня дискусія, яка віддзеркалює з одного боку, тогочасні проблеми наукового життя в діаспорі, з

іншого – власне розуміння окремими істориками насущних проблем української історичної науки поза батьківщиною. Так, якщо Н. Полонська-Василенко та політолог Ігор Каменецький відразу підтримали ідею створення товариства істориків²³, беззастережно сприйняли цю ідею Я. Пастернак²⁴, В. Дубровський²⁵, І. Назарко²⁶, то навіть О. Оглоблин на початку не вповні вірив у можливість реалізації цієї ідеї²⁷, хоча допоміг здійснити її.

М. Чубатий належав до тих науковців, які ще в 1950-х роках обговорювали питання створення історичного товариства. Він підтримував створення УІТ, з надією, що товариство українських істориків зможе представляти українські наукові інтереси на міжнародних історичних конгресах, про що писав Л. Винареві. Відповідно, пропонується дослідником назва товариства *Ukrainian American Historical Association* мала пов'язувати його з американською історичною наукою. Він також підтримував ідею видання журналу, який краще виконував би відповідні функції, ніж історичні збірники²⁸.

Частина колег-істориків також підтримала ідею створення для видання журналу Українського історичного товариства, яке б об'єднувало, подібно до Американського історичного товариства, істориків та любителів історії²⁹. На думку молодого вченого, видання «Українського історика» вже мало б виправдати існування УІТ³⁰. Таким чином, Л. Винар, продовжуючи працювати над створенням УІТ, відродив давній задум створення фахового наукового історичного товариства. Під фірмою «Зарева» (і з допомогою видавництва «Самостійна Україна») було видано також число 2-3 (1964) журналу, а число 4 (1964) вже вийшло під фірмою Українського Історичного Товариства, хоча йшлося фактично про його Ініціативну Групу.

Не всі колеги по «Зареву» позитивно відреагували на створення УІТ і «перенесення» під його «протекторат» журналу. Зокрема, М. Антонович, активний «зарев'янин», який підтримував створення «Українського історика» і багато допомагав з проведенням мовної коректи видання, відреагував негативно³¹. Навіть в листопаді 1965 р. він пропонував, щоб видання історичного журналу перебрав на себе УВАН, до якої мало влитися й УІТ³².

Через багато років М. Антонович у відповіді на рецензію Т. Гунчака про «Український історик» подав авторові своє розуміння тогочасної ситуації: «Як перший голова «Зарева» ще з кінця 1940-х років, я постійно наполягав на тому, щоб відтягати студентів від злободенних політичних сварок і пліток, а зацікавлювати їх науковими, культурними, мистецькими і т.д. питаннями. Звичайно, це з «Заре-

ва» ярлика «політичної організації» не зняло, а все ж таки, коли йзати перших п'ять років існування тої організації, то вона в політичних спорах майже участі не брала, хоч це не означає, що члени «Зарева» були аполітичними чи байдужими до політичних питань. [...] Коли ж опісля «Зарево» почало губитися в різних не завжди щасливих шуканнях, а один час просто почало переходити на організацію «Гуд тайм», тоді Л. Винар виступив з ідеєю, щоб «Зарево» повернулося до давньої діяльності на культурному чи науковому форумах і подав конкретну пропозицію створити, чи краще кажучи, відновити історичну секцію при «Зареві» і почати видавати журнал. Його «одержимості» треба завдячувати, що всупереч лінії тодішнього проводу «Зарева» і всупереч усім перешкодам, йому пощастило створити «Українського історика» і видати тих скромних чотири числа. Звичайно, вже тоді стало ясным, що «Зареву» в тій ситуації було б не під силу втримати такий журнал, та й годі було сподіватися, щоб усі члени цієї організації могли б себе в цій галузі діяльності знайти і тоді постала концепція, знов же Л. Винара, передати цей журнал якійсь установі, яку можна було б цим журналом зацікавити»³³.

Отже, пізніше М. Антонович переглянув свої погляди на тогочасну ситуацію. На початку 1980-х рр. він пропонував видавати журнал спільно з УВУ, що підтримало б видання матеріально і одночасно, на його думку, укріпило б авторитет УВУ в німецьких наукових та урядових колах³⁴. Але тепер, коли журнал мав відоме ім'я, на це вже не погоджувався головний редактор «Українського історика».

В жовтні 1964 р. Л. Винар вислав найближчим колегам проект звернення по створення УІТ та пропозиції щодо організації і планів діяльності Товариства, відзначені й у тексті майбутнього «Звернення» про створення об'єднання істориків (пізніше його остаточний варіант було опубліковано у четвертому числі журналу «Український історик» (1964 р.))³⁵. О. Оглоблин намагався з позицій реалій тогочасного буття відкорегувати запропонований текст «Звернення», виключивши з нього пункт про організацію і проведення наукових з'їздів, потреби виховання Товариством молодого покоління та привнесення у діяльність Товариства будь-якої політики. Також він вважав, що зарано говорити про організацію бібліотеки і архіву Товариства. Зміст опублікованого «Комунікату УІТ», в якому виключено деякі пропозиції молодого історика, підтверджує, що Любомир Винар в листах до членів майбутньої Ініціативної групи пропонував поставити перед Товариством завдання, частину яких було в еміграційних умовах важко виконати і тому прийшлося під-

мовитися від їх декларування. З перспективи часу можна побачити, що діяльність Товариства згодом охопила і ті напрями, можливість реалізації яких заперечував О. Оглоблин. Зокрема, у 1969 р. Любомир Винар на сторінках «Бюлетеню» УІТ повернувся до питання проведення Товариством наукових конференцій³⁶ і від 1971 р. УІТ постійно організовувало і проводило наукові конференції як самостійно, так і у складі Американської історичної асоціації та спільно з іншими науковими установами, було представлено на міжнародних форумах різного рівня, а згодом стало організатором міжнародних наукових конгресів українських істориків в Україні. Зусиллями секретаря і членів УІТ було розбудовано архів Товариства, який містить велику кількість важливих матеріалів. При цьому завжди УІТ притримувалося позиції позапартійності та релігійної толерантності, що було важливим як для його керівництва, так і для переважної більшості членів.

З 1964 р. Л. Винар за порадою О. Оглоблина звертався до провідних українських вчених – Н. Полонської-Василенко, І. Назарка, В. Міяковського та інших із запитанням про шляхи створення історичного товариства. Н. Полонська-Василенко запропонувала перетворити редколегію журналу на Ініціативну групу за згодою всіх осіб, які до неї входили³⁷, що підтримав і О. Оглоблин³⁸. Олександр Петрович радив, що «Українське історичне товариство треба заснувати на широкій базі і територіальній (цілий український вільний світ) і особовій (не самі лиш вчені історики)»³⁹. Редколегія «Українського історика» на той час складалася з 10 осіб, а такої кількості, на думку Л. Винара, було недостатньо для створення Ініціативної групи. Тому він вів активне листування, внаслідок якого вже в листопаді Ініціативна група Товариства включала 17 членів. Допомогала тут і інші дослідники: Н. Полонська-Василенко переконала у потребі приєднання до Ініціативної групи професорів УВУ відомих археологів П. Курінного та М. Міллера, які мешкали в Європі⁴⁰.

Зрозуміло, що більшість дослідників мала свої погляди на потребу створення ще однієї еміграційної наукової організації, а також на те, хто мав би бути її членами або членами управи. Часами у міжособистісних та інших суспільних відносинах відчувався поділ еміграції як територіальний (відповідно до частини України – на галицьку та надніпрянську), релігійний (греко-католики, православні і протестанти) та політичний (частина вчених належала до певних політичних партій та організацій). Крім того, більшість істориків в той час вже була членами якоїсь, а то й обох провідних

українських наукових інституцій (УВАН та НТШ) і побоювання конкуренції з боку нового наукового об'єднання викликало часом непорозуміння і вагання окремих осіб, які порою вважали це «прикрощами» для старих наукових установ, бо передбачали небезпеку розколу українських наукових сил. Причини цього крилися ще в подіях т.зв. ДР-періоду, коли після початку діяльності УВАН було відроджено НТШ і обидві установи, не зважаючи на спроби, в той час так і не змогли об'єднати свої зусилля.

В деяких листах до майбутнього секретаря Товариства звучали прямі застереження, які були пов'язані з побоюванням виникнення конфлікту між УІТ та УВАН і НТШ, неможливістю реалізації поставлених перед товариством завдань. Так, М. Ждан у відповідь на лист Л. Винара про створення УІТ писав: «Все таки думаю, що справа вимагала б ґрунтовної перевірки і, щоб не наробити багато «злої крові» варто було б Вам сконтактуватись із тими істориками, що активно працюють в секції НТШ та УВАН. Якщоб однак з того боку не було засадничих і узасаднених застережень, то належалося б застановитися, чи створене Товариство гідно презентується своєю діяльністю...»⁴¹. Відомий український літературознавець Ю. Лавріненко, який був активним членом УВАН, також побоювався, щоб створення УІТ не пошкодило Академії⁴². В. Міяковський у відповідь на пропозицію співпраці УІТ з УВАН пропонував, щоб вона розгорталася в рамках УВАН⁴³. За включення УІТ до складу УВАН був також М. Антонович. Пізніше і Ю. Лавріненко, і В. Міяковський стали членами УІТ, а М. Антонович від початку видання «Українського історика» багато років був мовним редактором журналу, згодом його співредактором й активним членом Товариства.

Висловили свої побоювання й деякі члени НТШ. О. Іриней Назарко, який спочатку погодився стати членом Українського Генерального Геральдичного⁴⁴, а пізніше – Українського історичного товариства⁴⁵, писав секретареві УІТ Р. Климкевичу, що не хотів би створювати «прикрощі» для НТШ своїм членством у інших установах⁴⁶.

Навіть у 1972 р., коли УІТ розгорнуло діяльність і позитивно зарекомендувало себе низкою наукових конференцій, видань, співпрацею з українськими та неукраїнськими науковими інституціями, звучали пропозиції асиміляції його з іншими установами, правда, тепер з метою підсилення останніх. Так, відомий український історик економіки, «старий ентешівець» і член УІТ Ілля Витанович у жовтні 1972 р. пропонував для ліквідації кризи в НТШ за основу

діяльності його Історично-Філософської секції взяти УІТ⁴⁷.

З іншого боку, були побоювання того, що УІТ через розростання членства втратить набутий високий рівень. Так, Б. Боцюрків писав до Л. Винара: «На мою думку, найбільша небезпека, яка зараз стоїть перед УІТ, це умасовлення членства та зведення рівня Т-ва до наших «емігрантських» НТШ та (канад[ської]) УВАН, тобто «просвіти»: в цьому напрямі пхатиме УІТ наше громадянство та перспективи організаційного росту і матеріальних засобів»⁴⁸. У відповідь науковий секретар Товариства відповів: «Ти заторкнув справу – «умасовлення УІТ» – членство в Товаристві є двох категорій – звичайні і члени-прихильники. Їхні функції різні. Я наразі не бачу небезпеки – звичайно, якщо б ми мали матеріальні засоби – було б інакше. Проте все це буде залежати від нас самих – є нагода і можливість з УІТ зробити найсильнішу українську наукову о[рганіза]цію»⁴⁹.

Важливим при створенні товариства було розподілити обов'язки в Управі. За задумом, голова УІТ мав бути представником Товариства на різних наукових форумах і, власне, своїм науковим авторитетом сприяти поширенню сфер його діяльності. Всю поточну працю мав проводити секретар. Тому члени Ініціативної групи вважали, що посаду секретаря (і скарбника) за аналогією з іншими організаціями, мав зайняти Л. Винар.

О. Оглоблін писав з цього приводу: «Переглянув надіслані Тобою матеріали у справі УІТ. Почну з головного. Я цілком згоден з Пр[офесором] Жданом, що позиція Секретаря Товариства – найважливіша, й що секретарем мусиш бути тільки Ти. Очевидно, «Секретарем з правами заступника голови», як я Тобі писав минулого разу. Ідея УІТ належить виключно Тобі, й лише Ти можеш персвести її в життя. Не треба забувати також, що УІТ має глобальний масштаб, що не тільки членство, але й Управа, а навіть Президія розсіяні по цілому світі. За таких умовин Секретар є *все* (й, на жаль, за все, себ-то за всіх), і осідок Т-ва буде там, де живе його Секретар. Тому я радив був поєднати функції Секретаря та Скарбника. Має рацію Ждан, що Секретар мусить бути пов'язаний з американським науковим світом. Решта Управи й Президії, починаючи з Голови, – це, по-суті, *фасада*. Думаю, що Пр[офесор] Чубатий, як один з 2[-х] заступників Голови, був би не дуже обтяжений працею... Нарешті, ще одне. Я тільки тоді дам згоду бути Головою, коли Ти погодишся бути Секретарем (повторюю, з правами заступника)»⁵⁰.

Першого січня 1965 р. було розіслано «Обіжний лист» за підписом Л. Винара, в якому повідомлялося про оформлення в листопаді

1964 р. Ініціативної групи Українського Історичного Товариства, що листовним шляхом має вибрати Управу на найближчі чотири роки. Крім того, зазначалося, що УІТ «буде тісно співпрацювати із нашими установами (зокрема УВАН і НТШ), як також буде старатися увійти в діловий зв'язок з чужинецькими історичними товариствами. Воно сповнитиме ролю координаційного осередка праці українських істориків у вільному світі й буде репрезентувати українську історичну науку на міжнародному форумі»⁵¹. Був також розісланий «виборчий листок» із зазначенням прізвищ кандидатів на членство в Управі. Також всі майбутні члени товариства одержали розісланий для розгляду текст майбутнього «Комунікату» УІТ за підписами членів Ініціативної Групи. Дехто з членів Товариства висловив в листах свої думки щодо змісту обіжного листа, або до висланого тексту робив доповнення, які пізніше розглядалися. Наприклад, о. І. Назарко на звороті аркуша з текстом «Комунікату» запропонував доповнення, серед яких була й пропозиція організувати бібліотеку й архів⁵² (яку пізніше було виконано).

Листи – відповіді на «Комунікат» Л. Винар також вислав для ознайомлення О. Оглобліну. Прочитавши їх, вчений писав: «Уваги й пропозиції щодо тексту звернення, зроблені в надісланих ще Тобою мені листах й, на мою думку, *не суттєві*, або неприйнятні. Бо ж звернення – це декларація, оголошення й запрошення, а не устав чи регулямін Т-ва. Отже, в ньому треба дати *загальну* картину: мета, склад, завдання – і то в генеральних термінах, а не в деталях. Навпаки, уваги о. Назарка йдуть по лінії *деталізації* форм і методів праці *майбутнього* Т-ва. [...] Про організацію бібліотеки, архіву тощо говорити ще зарано. Поки що це все буде в бюрку Секретаря»⁵³.

Принагідно зауважимо, що питання про архів було невдовзі переглянуто. Архів УІТ формувався з різних надходжень і сьогодні є цінною збіркою різноманітних джерел⁵⁴, в першу чергу листування. Варто відзначити, що у формуванні архіву УІТ велику ролю відіграв секретар-скарбник, а пізніше президент товариства проф. Л. Винар, який також звертався з запитом про окремі історичні події і з проханням про спогади до людей, що мали відношення до українського національного руху, співпрацювали з відомими історичними посталями тощо. Окремими секції мали скласти матеріали про М. Грушевського, І. Крип'якевича, Д. Дорошенка, І. Борщака, О. Кандиби (від березня 1986 р.⁵⁵). Архів містить також важливі автобіографічні та автобібліографічні матеріали членів УІТ, спогади тощо. Крім того, до архіву УІТ передали свої збірки деякі провідні діячі това-

риства. Кілька років тому розпочався процес передачі архіву УІТ в Україну, до Відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, що уможливить материковим дослідникам процес вивчення історії української науки в діаспорі.

Разом із Обіжним листом 1 січня 1965 р. було розіслано також «Вибірчий листок» зі списком кандидатур членів Управи, до якого були включені відомі на той час українські вчені. Вибори Управи на початковому етапі також виявили певні протиріччя між опитуваними, які пов'язані були в першу чергу з міжособистісними відносинами і, відповідно, запереченням входження до неї окремих вчених, зокрема тих, які або були священиками іншої конфесії, або до неї належали⁵⁶. Зокрема, православний В. Дубровський виступав проти греко-католиків М. Чубатого та о. І. Назарка, що виправдовував метою «дотримуватися *секулярного* характеру УІТ»⁵⁷.

Власне, при включенні кандидатур до виборчого листка організатори не керувалися їх релігійними уподобаннями і, можливо, не очікували подібної реакції декого з членів Товариства. Але завдяки зусиллям наукового секретаря конфлікти вдалося розв'язати. Один із листів-відповідей Л. Винара розкриває засади діяльності УІТ, що діють по сей день: не керуватися політичними чи релігійними уподобаннями, а прагнути наукової співпраці⁵⁸.

В лютому 1965 р. Управа була вже фактично сформована⁵⁹. Отже, до обраної на цих засадах першої Управи УІТ увійшли Олександр Оглоблин (США) – голова, Наталія Полонська-Василенко (Німеччина) – заступник голови, Любомир Винар (США) – секретар і скарбник. Члени Управи: Олександр Домбровський (США), Ігор Каменецький (США), Василь Дубровський (США), Володимир Кисілевський (Канада), Роман Климкевич (США), о. Іриней Назарко (Італія), Ярослав Пастернак (Канада), Микола Чубатий (США). До Контрольної комісії були обрані: Ілля Витанович (США) – голова, Михайло Ждан (США), Лев Биковський (США). Всі вони мали чималий науковий досвід та авторитет. Протягом першого року УІТ об'єднало 70 членів. Для поширення інформації про Товариство та залучення нових членів Л. Винар вже в лютому 1965 р. планував провести в Клівленді спільно з НТШ зустріч з громадою, де б виголосив доповідь з нагоди ювілею професора Оглоблина та подав інформацію про УІТ⁶⁰.

Після одержання потрібної кількості листів з підтвердженням згоди щодо заснування УІТ, було визначено дату його створення – 1 березня 1965⁶¹. В травні того ж 1965 р. вийшов перший обіжний

лист УІТ, в якому наголошувалися найважливіші аспекти, пов'язані з діяльністю товариства: повідомлялося про вибір Управи та її функції, про членство, про розмір членської вкладки, без якої неможливо було б видавати журнал УІТ, про представництва УІТ, архів та журнал⁶².

Були серед науковців в еміграції і ті, які відкрито виступали проти УІТ. До таких належав тогочасний президент НТШ в Америці відомий український філолог Р. Смаль-Стоцький. В цей час він вів активну боротьбу з УВАН у США, і УІТ стало ще однією з наукових організацій, яка була поза сферою впливу НТШ-А, а тому підпадала під критику його керівництва. Незважаючи на такі виступи з негативною оцінкою, вже за два роки, під кінець 1967, товариство нараховувало 130 членів. За цей час воно проявило себе в активній видавничій діяльності, в ініціативі та організації відзначення 100-ліття від дня народження М. Грушевського, у проведенні наукових конференцій тощо. Зокрема, на той час було видано 14 чисел «Українського історика», а також п'ять випусків серії «Історичні студії», один випуск серії «Історичні монографії», окреме видання, присвячене Михайлові Грушевському. Крім того, товариство тісно співпрацювало з іншими науковими інституціями і стало організацією – засновником Української Наукової Ради в Вільному Світі, до якої увійшли провідні українські наукові інституції США, Канади, Європи⁶³.

У зв'язку із втратами серед членів Управи (відійшли у вічність члени-основники УІТ В. Дубровський (1966), М. Міллер (1968)) та поширенням діяльності товариства у 1968 р. шляхом листовного референдуму до керівного органу УІТ було вибрано двох нових членів – М. Антоновича (Канада) та О. Прицака (США)⁶⁴. В рік п'ятиліття УІТ, в грудні 1969 р. товариство нараховувало вже 176 членів⁶⁵.

Отже, можна стверджувати, що поява ініційованого Л. Винаром міжнародного фахового історичного видання – журналу «Український історик» викликала створення Українського історичного товариства. УІТ до сьогодні видає журнал, статті якого – єдиного з україномовних наукових видань – відзначаються у провідних реферативних журналах світу. Ідея створення товариства була підтримана провідними вченими-істориками, хоча частина їх мала певні застереження, пов'язані із тогочасною історіографічною ситуацією. Тих, що сумнівалися, змогла переконати у потребі створення УІТ його діяльність, представлена виданнями, науковими конференціями, а пізніше – співпрацею з неукраїнським науковим світом.

Джерела та література:

¹ Лист О. Оглоблина до Л. Винара опубліковано в статті: Винар Л. Українське Історичне Товариство: генеза і рання діяльність (Замітки основника УІТ) // Український історик (далі – УІ). – 1995. – Т. XXXII. – Ч. 1-4 (124-127). – С. 13.

² Лисяк-Рудницький І. Між історією і політикою: Статті і джерельні матеріали. – Мюнхен, 1973. – С. 67.

³ Винар Л. До питання організації історичних дослідів // Свобода. – 21 лютого 1956. – Ч. 33.

⁴ Винар Л. Криза організації українських історичних дослідів // Свобода. – 16 серп. 1958. – Ч. 157. – С. 2-3 (передруки див.: УІ. – 1999. – Ч. 1. – С. 169-174; також: Винар Л. “Український історик”: сорок років служіння науці. 1963 – 2003. Статті і матеріали / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острого: УІТ, Нац. ун-т “Острозька академія”, 2003. – С. 100-105).

⁵ Архів УІТ (архів О. Оглоблина). – Ф. «Листування». – Спр. «Н. Полонська-Василенко». – Лист О. Оглоблина до Н. Полонської-Василенко від 23 вересня 1964 р.

⁶ Атаманенко А.Є. Історія української еміграційної науки в листах Лева Биковського до Любомира Винара // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Історіографія та джерелознавство в часовому вимірі. Міжвузівський збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2003. – С. 146.

⁷ Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 196 (прим. 3). Також див.: Сакада Л. За гріхи уявленої бранки (Інтерв'ю з проф. Любомиром Винарем) // Час. – 5 липня 1996 р.

⁸ Архів УІТ. – Ф. «Зарево». – Спр. «Історичний збірник». – Арк. 1. Тематика збірника активно обговорювалася М. Антоновичем та Л. Винарем.

⁹ Архів УІТ (архів М. Антоновича). – Ф. «Листування». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до М. Антоновича від 19 жовтня 1964 р.

¹⁰ Архів УІТ (архів М. Антоновича). – Ф. «Листування». – Спр. «Т. Гунчак». – Лист М. Антоновича до Т. Гунчака від 10 березня 1972 р. (авт. копія).

¹¹ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Р. Климкевич». – Лист Л. Винара до Р. Климкевича від 14 жовтня 1963 р.

¹² Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Р. Климкевич». – Лист Л. Винара до Р. Климкевича від 12 червня 1964 р.

¹³ Архів УІТ (архів М. Ждана). – Ф. «Листування». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до М. Ждана від 24 листопада 1968 р.

¹⁴ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Антонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 12 грудня 1963 р.

¹⁵ Джерельні матеріали (Упор. Людмила Сакада) // На службі Клію. Збірник наукових праць на пошану Любомира Романа Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності // Ред. М. Брайчевський, О. Домбровський, І. Гирич. – Київ; Нью-Йорк; Торонто; Париж; Львів, 2000. – С. 701-702.

¹⁶ Там же. – С. 706.

¹⁷ Архів УІТ. – Ф. «Р. Климкевич». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до Р. Климкевича від 29 серпня 1964 р.

¹⁸ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Антонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 2 квітня 1964 р.

¹⁹ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Антонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 29 грудня 1964 р.

²⁰ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Антонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 5 серпня 1964 р.

²¹ Архів УІТ (архів М. Ждана). – Ф. «Листування». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до М. Ждана від 20 серпня 1964 р.

²² Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Лист Л. Винара до М. Антоновича від 17 вересня 1964 р.

²³ Винар Л. Професор Наталія Полонська-Василенко і Українське історичне товариство // УІ. – 1969. – Ч. 1-3. – С. 102; Лист І. Каменецького до Л. Винара від 3 жовтня 1964 р. опубліковано: Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 196.

²⁴ Листи Я. Пастернака до Л. Винара опубліковано: Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 191-192.

²⁵ Винар Л., Атаманенко А. Епістолярні джерела до історії Українського Історичного Товариства // УІ. – 2003. – Ч. 1-5 (156-160). – С. 476-477; Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 192-193.

²⁶ Лист І. Назарка опубліковано: Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 194.

²⁷ Лист О. Оглоблина до Н. Полонської-Василенко від 23.IX.1964. Опубл.: 3 листів О. Оглоблина до Н. Полонської-Василенко // Винар Л. Український Історик: 40 років... – С. 78.

²⁸ Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч. 1-4. – С. 195-196.

²⁹ Архів УІТ (архів М. Антоновича). – Ф. «Листування». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до М. Антоновича від 17 вересня 1964 р.

³⁰ Архів УІТ (архів М. Ждана). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Ждан». – Лист Л. Винара до М. Ждана від 1 жовтня 1964 р.

³¹ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Антонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 16 жовтня 1964 р.

³² Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Ан-

тонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 22 листопада 1965 р.

³³ Архів УІТ (архів М. Антоновича). – Ф. «Листування». – Спр. «Т. Гунчак». – Лист М. Антоновича до Т. Гунчака від 10 березня 1972 р. (авт. копія).

³⁴ Архів УІТ (архів М. Антоновича). – Ф. «Листування». – Спр. «Л. Винар». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 7-8 лютого 1983 р. (авт. копія).

³⁵ Українське Історичне Товариство (Комунікат) // УІ. – 1964. – Ч.4. – С.1.

³⁶ Винар Л. Пляни праці Українського Історичного Товариства (закінчення статті з ч.2). Бюлетень УІТ, рік III, ч.3 // Матеріали до історії Українського історичного товариства / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог: Українське історичне товариство, Національний університет "Острозька академія", Інститут дослідження української діаспори, 2006. – С.266-268.

³⁷ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Н. Полонська-Василенко». – Лист Л. Винара до Н. Полонської-Василенко від 25 вересня 1964 р. (авт. копія).

³⁸ Винар Л. Професор Наталія Полонська-Василенко і Українське історичне товариство // УІ. – 1969. – Ч.1-3. – С.102.

³⁹ Там же.

⁴⁰ Там же. – С.103.

⁴¹ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Ждан». – Лист М. Ждана до Л. Винара від 27 вересня 1964р.

⁴² Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Ю. Лавріненко». – Лист Ю. Лавріненка до Л. Винара від 3 квітня 1965 р.

⁴³ Лист В. Міяковського до Л. Винара від 1 липня 1966 р. було опубліковано в додатках до статті: Винар Л. Українське Історичне Товариство: генеза і рання діяльність (Замітки засновника УІТ) // Український Історик: 40 років... – С. 81, також: Винар Л. Архівні матеріали до історії УІТ // УІ. – 1985. – Ч.1-4. – С.196-197.

⁴⁴ Архів УІТ. – Ф. «Роман Климкевич». – Спр. «І. Назарко». – Лист І. Назарка до Р. Климкевича від 2 серпня 1963 р.

⁴⁵ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «І. Назарко». – Лист І. Назарка до Л. Винара від 6 жовтня 1964р.

⁴⁶ Архів УІТ. – Ф. «Роман Климкевич». – Спр. «І. Назарко». – Лист І. Назарка до Р. Климкевича від 19 лютого 1965 р.

⁴⁷ Архів УІТ (архів Б. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «І. Витанович». – Лист І. Витановича до Б. Винара від 28 жовтня 1972 р.

⁴⁸ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Б. Боцюрків». – Лист Б. Боцюркова до Л. Винара від 17 січня 1972 р.

⁴⁹ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Б. Боцюр-

ків». – Лист Л. Винара до Б. Боцюркова від 29 січня 1972 р.

⁵⁰ Атаманенко А. До історії української історичної науки в діаспорі: лист Олександра Оглоблина до Любомира Винара // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип.173-174. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Чернівці: Рута, 2003. – С.455.

⁵¹ Українське історичне товариство. Обіжний лист // Матеріали до історії Українського історичного товариства. – С.265.

⁵² Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «І. Назарко». – Копія «Комунікату» УІТ з примітками, одержана від І. Назарка.

⁵³ Атаманенко А. До історії української історичної науки в діаспорі: лист Олександра Оглоблина до Любомира Винара. – С.456.

⁵⁴ Атаманенко А. Джерела до історії Українського Історичного Товариства // Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Історія: Збірник наукових статей. – Частина 3. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 289-294.

⁵⁵ Архів Олега Кандиби-Ольжича // Гомін України. – 26 бер. 1986 р.

⁵⁶ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «Василь Дубровський». – Лист В. Дубровського до Л. Винара від 10 лютого 1965 р.; Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Антонович». – Лист М. Антоновича до Л. Винара від 5 лютого 1965 р.; Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «М. Андрусак». – Лист М. Андрусак до Л. Винара від 11 листопада 1966 р.

⁵⁷ Архів УІТ (архів О. Оглоблина). – Ф. «Листування». – Спр. «В. Дубровський». – Лист В. Дубровського до Л. Винара від 9 березня 1965 р. (копія).

⁵⁸ Архів УІТ (архів Л. Винара). – Ф. «Листування». – Спр. «В. Дубровський». – Лист Л. Винара до В. Дубровського від 29 лютого 1965 р. (авт. копія).

⁵⁹ Архів УІТ. – Ф. «Р. Климкевич». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до Р. Климкевича від 23 лютого 1965 р.

⁶⁰ Архів УІТ (архів М. Ждана). – Ф. «Листування». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до М. Ждана від 16 лютого 1965 р.

⁶¹ Архів УІТ. – Ф. «Р. Климкевич». – Спр. «Л. Винар». – Лист Л. Винара до Р. Климкевича від 23 лютого 1965 р.

⁶² Обіжний лист від 28 травня 1965 р. // Матеріали до історії Українського історичного товариства, 2006. – С.266-268.

⁶³ Там же.

⁶⁴ Українське Історичне Товариство. Управа УІТ // УІ. – 1968. – Ч.1-4 (17-20). – С.183.

⁶⁵ Українське Історичне Товариство. Нові члени // УІ. – 1965. – Ч.4 (24). – С.132.